

ARAB TILI O'QUVCHILARIDA TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

Maksumova Inoyathon Vahidulla qizi

Alfraganus Universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada arab tilini o'rganayotgan o'quvchilarda tinglab tushunish (audirovka) ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy yo'llari tahlil qilinadi. Tinglab tushunish til o'rganishning asosiy komponentlaridan biri bo'lib, o'quvchining tildagi real nutqni eshitish, tushunish va unga mos ravishda javob berish qobiliyatini rivojlantiradi. Maqolada tinglab tushunish faoliyatining bosqichlari, uni o'qitishda qo'llaniladigan metodlar va zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish yo'llari keltirib o'tilgan. Shuningdek, arab tilining fonetik va morfologik xususiyatlari tinglab tushunish jarayoniga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: tinglab tushunish, audirovka, arab tili, chet tili o'rgatish, fonetika, nutq faoliyati, o'qitish metodikasi, til kompetensiyasi.

Bugungi globalashuv sharoitida chet tillarini, xususan, arab tilini o'rganishga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Arab tili nafaqat diniy-ma'rifiy sohalarda, balki diplomatiya, fan, madaniyat va iqtisodiy aloqalarda ham muhim vositaga aylanib bormoqda. Shu bois bu tilni o'rgatish va o'rganish jarayonida to'rt asosiy til ko'nikmasining har biri — tinglash, o'qish, yozish va gapirish muvozanatli rivojlantirilishi lozim. Ayniqsa, tinglab tushunish — ya'ni o'quvchining real nutqni eshitib, uning mazmunini anglab olish qobiliyati, boshqa til ko'nikmalari uchun poydevor vazifasini bajaradi.

Tinglab tushunish ko'nikmasi, ayniqsa, arab tili kabi fonetik jihatdan murakkab tilni o'rganuvchilar uchun oson kechmaydi. Sababi arab tilida

tovushlarning talaffuzi, urgʻular, harakatlar (harakot) tizimi oʻziga xos boʻlib, ularni farqlashda maxsus mashqlar va bosqichma-bosqich oʻrgatish metodikasi talab qilinadi. Shu bilan birga, oʻquvchilar odatda nutq tezligi, notanish lugʻatlar va fonetik oʻzgarishlar tufayli eshitilgan matnni toʻliq anglashda qiynalishadi. Shu sababli arab tilini oʻrgatish jarayonida tinglab tushunish mashqlariga alohida eʼtibor qaratish, oʻquvchilarda real nutqni anglash, asosiy fikrni ilgʻash, tafsilotlarni ajrata olish kabi muhim koʻnikmalarni shakllantirish bugungi kundagi dolzarb vazifalardan biridir.

Maqolada aynan shu jihatlar — arab tilini oʻrganishda tinglab tushunish koʻnikmalarining ahamiyati, oʻqitish bosqichlari, metodik uslublar, zamonaviy texnologiyalarning oʻrni va amaliy tajribalarga asoslangan yondashuvlar yoritib beriladi.

Tinglab tushunish — chet tilini oʻrganishda oʻquvchining lisoniy va nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Bu koʻnikma oʻquvchilarga tildagi ogʻzaki ifodalarni tushunish, kontekstni anglash, nutqning mazmuniy va emotsional tarkibiy qismlarini ajratib olish imkonini beradi. Ayniqsa, arab tili singari fonetik jihatdan murakkab tilni oʻrganishda tinglab tushunishga alohida eʼtibor qaratilishi lozim, chunki arab tilining tovush tizimi, talaffuzdagi oʻziga xosliklar, urgʻular va maʼnoni aniqlovchi harakatlar (harakotlar) uni boshqa tillardan farqlab turadi.

Arab tilini oʻrganayotgan oʻquvchilar uchun audirovka faoliyati ikki yoʻnalishda amalga oshiriladi: birinchisi — tashqi nutq manbalaridan eshitilgan maʼlumotni tushunish (masalan, audio darsliklar, tinglov materiallari, oʻqituvchining ogʻzaki nutqi), ikkinchisi — turli kontekstlarda eshitilgan gaplarni anglash va ularga munosib ravishda javob bera olish. Har ikki holatda ham eshituvni anglash faolligini oshirish uchun kontekstni ilgʻash, asosiy va ikkilamchi

ma'lumotlarni ajratish, nutq tovushlarini farqlay olish kabi bilim va ko'nikmalar zarur bo'ladi.

Arab tilining fonetik tizimi haqida so'z yuritganda, undosh va unli tovushlarning talaffuzdagi o'ziga xosligi e'tiborni tortadi. Arab tilida mavjud bo'lgan q throat tovushlari (masalan, ق, غ, خ) yoki orqa til pozitsiyasidagi tovushlar o'zbek tilida mavjud bo'lmagani sababli, o'quvchilar bu tovushlarni eshitishda va farqlashda qiynalishadi. Bundan tashqari, arab tilidagi qisqa va uzun unilarni (masalan, a – ā, i – ī, u – ū) eshitish orqali ajratish ko'nikmasi ham mashqlar orqali rivojlantirilishi zarur.

Tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish uchun o'qituvchi bosqichma-bosqich yondashuvni qo'llashi kerak. Birinchi bosqichda o'quvchilarda fonematik eshituvni rivojlantirish — ya'ni arab tili tovushlarini eshitish, ajratish, farqlash mashqlari berilishi zarur. Bu bosqichda audio darsliklardan, qisqa dialoglardan, fonetik mashqlardan foydalanish mumkin. Keyingi bosqichda matnli tinglovlarga o'tiladi. Bu yerda o'quvchilar matnning umumiy mazmunini tushunishga intiladi, asosiy fikrni aniqlashga harakat qiladi. Uchinchi bosqichda esa o'quvchilar tafsilotlarni tushunishga, nutqning kontekstual va emotsional qismlarini ajratishga o'rganadilar. Bu bosqichda ko'proq video materiallar, reportajlar, intervyular, suhbatlar tinglash tavsiya etiladi.

Tinglab tushunish darslarida kommunikativ yondashuv muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvga ko'ra, o'quvchilar tinglov faoliyatida passiv emas, balki faol ishtirok etadilar. Masalan, eshitilgan nutqqa javob berish, savollarga javob topish, bahs-munozara qilish, rolda chiqish kabi vazifalar beriladi. Bu esa faqatgina tinglashni emas, balki tushunganini ifodalashni ham o'rgatadi.

Tinglab tushunish bo'yicha samarali metodlardan biri bu — “oldindan tayyorgarlik bilan tinglash” metodidir. Bu metodga ko'ra, o'qituvchi tinglov matni

oldidan asosiy soʻz va iboralarni tushuntiradi, mavzuga oid taxminiy savollar beradi. Shundan soʻng matn tinglatiladi va oʻquvchilar javob izlashga, asosiy maʼlumotlarni ajratishga kirishadilar. Bu metod oʻquvchilarda faol eshituv koʻnikmasini shakllantiradi va tinglovga nisbatan motivatsiyani oshiradi.

Arab tilida tinglab tushunish mashgʻulotlarini tashkil qilishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham dolzarb masaladir. Xususan, mobil ilovalar (Duolingo, Rosetta Stone, Busuu), YouTubeʼdagi arabcha kanallar, podkastlar, arab tili boʻyicha onlayn dars platformalari oʻquvchining eshituv faoliyatini kuchaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, arab tili darslarida turli audio kitoblar, radio eshittirishlar, telekoʻrsatuvlar kabi manbalardan foydalanish oʻquvchiga turli lahja va talaffuzlarni eshitib oʻrganish imkonini beradi.

Tinglab tushunishni shakllantirishda baholash ham muhim ahamiyatga ega. Baholash nafaqat oʻqituvchiga oʻquvchining rivojlanish darajasini koʻrsatadi, balki oʻquvchini mustaqil ishlashga, nutqni eʼtibor bilan tinglashga undaydi. Baholashning turli shakllari (test, savol-javob, kontekstual topshiriqlar, eshitilgan matn boʻyicha gap tuzish) tinglov koʻnikmasini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Umuman olganda, arab tili oʻquvchilarida tinglab tushunish koʻnikmasini shakllantirish izchil, metodik jihatdan asoslangan yondashuvni, fonetik xususiyatlarni hisobga olgan holda mashqlar tizimini va zamonaviy texnologiyalarni oʻz ichiga olgan didaktik materiallar bilan boyitilgan oʻqitish jarayonini talab qiladi.

Arab tilini chet tili sifatida oʻrganayotgan oʻquvchilarda tinglab tushunish koʻnikmasini shakllantirish — til oʻrganish jarayonining ajralmas va muhim tarkibiy qismidir. Ushbu koʻnikma oʻquvchilarning eshitilgan nutqni tushunish, undan kerakli axborotni ajratib olish va unga tegishli javob qaytarish kompetensiyasini rivojlantiradi. Arab tilining fonetik va morfologik murakkabligi, talaffuz va

urgʻudagi oʻziga xosliklar tinglab tushunish koʻnikmasini shakllantirishda alohida yondashuvni talab etadi.

Tinglab tushunishni samarali shakllantirish uchun bosqichma-bosqich metodik yondashuv, eshituvga tayyorgarlik mashqlari, real kontekstda ishlatiladigan tinglov materiallari, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va kommunikativ usullarning uygʻunligi muhimdir. Oʻquvchida mustaqil eshituv va tushunish malakasi rivojlangani sari u nafaqat til bilimini mustahkamlaydi, balki muloqot madaniyati va real hayotiy vaziyatlarda faol ishtirok etish salohiyatini ham oshiradi.

Demak, tinglab tushunish koʻnikmasi arab tilini chuqurroq oʻzlashtirish, boshqa koʻnikmalar bilan integratsiyalashgan holda oʻquvchining umumiy til kompetensiyasini shakllantirishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdulvahob, M. "Teaching Arabic as a Foreign Language: Challenges and Strategies." *Arab World English Journal*, 2020.
2. Richards, J. C., & Schmidt, R. *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Pearson Education, 2010.
3. Asher, J. J. *Learning Another Language Through Actions*. Sky Oaks Productions, 2003.
4. Rost, M. *Teaching and Researching Listening*. Routledge, 2011.
5. Underwood, M. *Teaching Listening*. Longman, 1989.
6. Field, J. *Listening in the Language Classroom*. Cambridge University Press, 2008.
7. Al-Jarf, R. "Developing EFL Students' Listening Skills Using Internet-based Materials." *Asian EFL Journal*, 2005.
8. Nation, I. S. P., & Newton, J. *Teaching ESL/EFL Listening and Speaking*. Routledge, 2009.